

Књига Лазе Костића *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови); његову њевању, мишљењу и писању, и његову добу* из 1902. године дала је у овом изворном облику свог наслова и све оно што *Књига о Јакову* Радослава Ераковића доноси: мишљење, писање и доба у којем је стварао плодни сентадрејски стваралац, представљено новој генерацији читалаца очима некога ко време и околности настанка свих дела познаје готово као живи сведок тих дешавања. Налазећи у личним и дубоко субјективним искуствима славног сентадрејског *појетје и адвоката* исходишта стваралачке имагинације овог аутора, у *Књизи о Јакову* аутор успева да пишчев лик представи, како и одредница у наслову књиге каже, убедљиво као *Јакова*, делатног и пре свега промишљеног човека, чиме досадашња тумачења дела и пре свега лика *брудер Јаце* бивају осветљена из угла који нам нуди визуру померену из друштвено-кафанске стварности Српског Војводства у реалан друштвено-историјски контекст оновремене Јужне Угарске. Са пре свега изузетним познавањем до танчина свих појединости стваралаштва и биографије Јакова Игњатовића, из света у којем постоји пре свих легендарни *Јаца*, Радослав Ераковић синтетизовао је правог и стварног Јакова Игњатовића, усмеравајући свако ново читање дела овог аутора на прави пут.

Срђан ОРСИЋ

КАРДИОГРАМСКИ СНИМЦИ КЊИЖЕВНОСТИ

Петер Зајац, *Пулсирање књижевности*, превео са словачког Михал Харпањ, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2015

Књижевност је жива! Њено срце и даље куца! Ове речи поента су не само наслова „Кардиограмски снимци књижевности” већ и књиге *Пулсирање књижевности* Петера Зајаци (1946). Словачки теоретичар, ученик Франтишека Мика, како назначавача Михал Харпањ, преводилац и аутор поговора књиге, одредио је Књижевност као лотмановску паузу, стајање између два удисаја и одмеравање животних корака. Осећати литерарно *било* у значењу и пулса и прошлости Књижевности, за Зајаца би значило откривање смисла као једног од кључних питања савремене естетике, те давање одговора на питање како премостити противречност моносемија–полисемија.

Сам чин читања Зајац је назвао путовањем ледничком долином: читалац по њој корача, а не мора да буде свестан да је долина ледничка; за њега је значајно што се по њој креће. Фасцинација научника јесте

откриће ледника, смисла књижевног дела, блесак сазнања кад у свеукупној различитости дела открије оне чудесне атракторе који делу дају унутрашњи поредак. Поређење је посве интересантно са становишта поистовећивања ледника са књижевним делом, будући да се може поставити питање зашто је одабрана баш аналогича са ледником. Ледници су најбогатији и најдрагоценији извор слатке воде на Земљи. Пошто је вода данас светски проблем број један, јер готово половина становништва наше планете трпи константну жеђ, све је присутнија идеја о коришћењу поларног леда за његово решавање, а један од највећих и најпознатијих ледника јесте Тула (она коју Црњански надахнуто помиње у *Хиџерборџима*). Књижевно дело схваћено као ледник на овај се начин, дакле, представља као нешто најнеопходније за опстанак човека и у коначници открива леднике у њему самом, али није ни без естетских квалитета јер лепота ледника јесте у сноватом богатству боја и линија, чудесним атракторима, речима српске књижевности говорећи – у суматраистичким фасцинацијама.

Подвлачећи мишљења апокалиптичара који говоре да ће књижевност нестати и да ће је заменити наука и забава, Петер Зајац промишља о путевима који би је спасили од такве судбине. Криза по њему, наиме, не мора да значи нестанак књижевности, већ само крај једне представе о њој. Нова представа о њој долази нејасно и тихо, на ничевским голубијим ножицама, а књига пред нама покушај је да се те голубије ножице идентификују. Зајац стога покушава да заснује пулсациону естетику којом би било могуће изнаћи некакав надсмисао у оним делима код којих доминира полисемичност, амбиваленција смисла, која и поред свеукупне хетерогености осигурава њихову целовитост.

Темеље своје теорије *пулсације и ѿрејерења* аутор је засновао на претресањима хајдегеровске филозофске традиције која користи појам треперења, затим хегеловске интерференције, адорновског apparition, Борерових изненађења, Матхаузеровог варничења, са значајним интересовањем за Бењаминову естетику узвишеног, Шлегелову концепцију ироније, Кантову естетику динамичке извишености, тј. Бодлерову естетику ружног. Приклонио се, како указује Харпањ, и систематски развијао највише синергизам и принцип комплементарности, са живим занимањем и за системско природнонаучно размишљање (Винерова кибернетичка концепција, теорија случаја Жака Моноа, теорија хаоса Глика, Бригса и Пита...).

У књизи *Пулсирање књижевности*, изузетном Харпањевом избору Зајацових студија теоријског и поетолошког карактера, насталих после 1993. године, интерпретирана су дела Тракла, Фон Клајста, Пушкина, Крауса, Хашека, Илфа и Петрова, Бабеља, Елиота, Холана. Запажа се да су се у фокусу пажње наша дела словенских и германских писаца, што и не чуди када се има у виду теоретичарево порекло, образовни и

професионални профил (професор емеритус на Институту за славистику Хумболтовог универзитета у Берлину). Треба такође приметити да је избором назначена и својеврсна типологија аспеката пулсационе естетике на конкретним примерима из лепе књижевности, књижевне историје и филозофије.

Петер Зајац тумачио је најпре Бењаминово виђење Анђела историје, а затим је понудио могућност да се књижевна историографија сагледа као синоптичка карта: писање историје књижевности утврђивало је национални погон, али је књижевност у међувремену престала да врши улогу средства моћи. Међутим, она је медитација о себи и одговара на питања одакле долазимо, ко смо, куда идемо, те ако је третирамо пулсационо, синоптички, имамо шансу да је оживимо – прелазимо пут од заборављања ка сећању, од реторске фигуре *oblivia* ка *metoia*. Када је пак реч о делима Хашека и Клајста, аутор је испитао хоризонте смисла које еманирају проблеми хетерогености жанрова (опера, оперета, мјузикл у *Доживљајима доброг војника Швејка*, тј. филозофски трактат, чланак, есеј, разговор, фељтон у тексту „О луткарском позоришту”) и питању карактера лика када је реч о могућности да стереотипи обезбеђују култури моменат идентитета.

Читалац је могао, поред осталог, да ужива и у потрази за тим – шта је Оњегин – кроз запажања да су ликови Пушкиновог романа у стиховима заправо деца (Олга се игра луткама, Тајјана има 17 година или 13, Ленски има 18, а Оњегин непуних 20), да су њихова имена добијена од назива река и чине речни троугао или заречни квадрат, те да је Оњегина који се шест пута помиње код Шаховског Пушкин физички отелотворио – привлачног и одбојног, а заправо сетног, не би ли представио метаморфозу туге у меланхолију.

Пролазећи кроз значајну улогу коју смрт, апокалипса и васкрсење имају за Карла Крауса (*Последњи дани човечанства*), Зајац је синоптички сагледавао смех као повезаност ужасног и грозног, али и као један од аутентичних израза естетике узвишености 20. века. Циљ илити једно од могућих упоришних тачака пулсационе естетике могао би се изнаћи у студијама о Владимиру Холану и Исаку Бабељу. У „Силогизму као естетској фигури” поентира се да је естетика трептања у 20. веку била саиграч и противиграч авангардне поетике насиља, шокантности и бласфеме, а у анализи приповетке „Линија и боја” да одвајање линије и боје значи уништење система, јер њена амбивалентност почива на опрштају са будношћу – свет у којем не постоји култура као пулсирајући дијалог осуђен је на искључење!

До сада су код нас биле преведене тек три студије Петера Зајаци (две у *Лейојису Мајшице српске* 1985. и 2015. године и једна у *Злајној бреди* 2014. године), заслугом Михала Харпања. Шири избор *Пулсирање књижевности*, а заправо кохерентан и смислен одабир у честитом преводу

и више је него добродошао ако имамо у виду неколико кључних проблема пред којима се налазе читаоци свих профила: будућност и моћ Књижевности; питање смисла књижевног дела као првостепене важности; откривање финеса у тумачењу; амбивалентност значења; надинтерпретација као интерпретација интерпретације; писање историја историја књижевности, те модернизација књижевне историографије...

Јелена МАРИЋЕВИЋ

ТЕХНИКЕ УДАРА НА НАРОДЕ

Сергеј Кара-Мурза, *Демонијажа народа*, Информатика А. Д. – Преводилачка радионица Росић, Београд 2015

Три столећа стваран руско-совјетски-постсовјетски образовни систем – свестран, солидан и најширим слојевима становништва доступан – као један од својих резултата има и стварање научних кадрова који неретко имају две или више специјализације из посве различитих научних области у којима се усавршавају. Понекад, то су научници који су подједнако верзирани у егзактним, природним и друштвено-хуманистичким наукама, а који у својој каријери остварују запажене резултате у више колона или који се у једној фази свог научног рада баве једном, а у другој фази више другом научном облашћу. Њихови резултати су неретко занимљиви, а понекад и веома запажени. Добро су познати искораци светски славног математичара Игора Шафаревича у друштвено-историјска истраживања („Социјализам као појава светске историје”, „Русофобија”), биолога Петра Турчина у обнављање теорија успона и падова цивилизација („Рат и мир и рат”), географа и историчара Лава Гумилјева у етнологији („Етногенеза и биосфера”) или филолога Јурија Борјева о историји цивилизација („Парадигма савремене епохе”).

Научна биографија Сергеја Кара-Мурзе (р. 1939, Москва) пружа нам изразити пример природњака који се постепено преусмерио ка друштвеним истраживањима: овај магистар хемије и доктор методологије у егзактним наукама временом се окренуо друштвеним наукама и постао истраживач Института за друштвене и политичке студије Руске академије наука и професор јавне политике на универзитету „Ломоносов”. Плодан је аутор великог броја радова и књига, међу којима су најзапаженије *Манипулација свецићу*, *Совјетска цивилизација*, *Русија и Зајад: парадигме цивилизације*, *Грађански рат у Русији* итд. *Демонијажа народа* представља Кара-Мурзин политички бестелер из 2007. године који је, након *Манипулације свецићу*, друго његово дело преведено на српски језик.